

دانشگاه سindh
پم

تغییر و اجرای برنامه درسی

دکتر محمود اکرامی دکتر حسین ذوالفقاری

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است.^۱

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتابخوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

1. <https://farsi.khamenei.ir/message-content?id=2696>

شده است: «إِقْرَأْ وَ رَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده اند.

دانشگاه پیام نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه جا و همه وقت، به عنوان دانشگاهی کتاب محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره گیری از تجربه های گرانقدر استادان و صاحب نظران برجسته کشورمان، کتاب ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می رسانند، سپاسگزاری می نمایم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام نور را منزلگاه اندیشه سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام نور

فهرست مطالب

پانزده

پیشگفتار

۱	فصل اول: مفهوم و مبانی برنامه درسی
۱	هدف کلی
۱	هدف‌های یادگیری
۱	مقدمه
۲	۱-۱ مفهوم برنامه درسی
۵	۱-۱-۱ برنامه درسی اجرا شده
۶	۱-۱-۲ برنامه درسی چندفرهنگی
۱۲	۲-۱ استقرار فیزیکی
۱۲	۱-۲-۱ استقرار مفهومی
۱۳	۳-۱ مراقبت و نگهداشت برنامه‌های درسی
۱۳	۱-۳-۱ مراقبت، هدایت و پشتیبانی اطلاعاتی
۱۳	۴-۱ توسعه برنامه‌های درسی
۱۴	۵-۱ مبانی برنامه درسی
۱۴	۱-۵-۱ مبانی روان‌شناختی برنامه درسی
۱۵	۶-۱ جامعه، فراگیران و دانش به‌عنوان مبانی برنامه درسی
۱۶	۷-۱ ارزش‌ها و مبانی برنامه درسی
۱۷	۸-۱ اصلاح، نوآوری، جنبش، تغییر، انتشار و توزیع برنامه درسی
۱۸	خلاصه فصل اول
۱۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۲۰	خودآزمایی تشریحی فصل اول
۲۰	منابع

فصل دوم: انواع برنامه درسی و نحوه ساماندهی این نوع برنامه‌ها در سیستم تربیتی

۲۳	هدف کلی
۲۳	هدف‌های یادگیری
۲۳	مقدمه
۲۴	۱-۲ برنامه درسی رسمی
۲۴	۱-۱-۲ برنامه درسی اجرایی یا عملیاتی
۲۴	۲-۱-۲ برنامه درسی پنهان
۲۵	۳-۱-۲ برنامه درسی پوچ
۲۵	۴-۱-۲ برنامه درسی فوق برنامه
۲۵	۵-۱-۲ برنامه درسی مدارس
۲۷	۶-۱-۲ برنامه درسی قصد شده
۲۹	۷-۱-۲ برنامه درسی پنهان (ضمنی) و برنامه درسی (پوچ)
۳۰	۸-۱-۲ برنامه درسی پنهان
۳۰	۹-۱-۲ برنامه درسی پوچ
۳۲	۱۰-۱-۲ برنامه درسی پوچ پنهان
۳۴	۱۱-۱-۲ برنامه درسی آشکار
۳۴	۱۲-۱-۲ برنامه درسی صریح یا رسمی
۳۴	۱۳-۱-۲ برنامه درسی تجویزی
۳۴	۱۴-۱-۲ برنامه درسی تهی
۳۵	۱۵-۱-۲ برنامه‌های درسی پوچ، عقیم
۳۵	۱۶-۱-۲ برنامه درسی رسمی و صریح
۳۵	۱۷-۱-۲ برنامه درسی آشکار
۳۵	۱۸-۱-۲ برنامه درسی غیرتجویزی
۳۵	۱۹-۱-۲ برنامه درسی انتخابی یا اختیاری
۳۵	۲۰-۱-۲ برنامه درسی کسب‌شده
۳۵	۲۱-۱-۲ برنامه درسی رسمی، برنامه درسی قصد شده
۳۵	۲۲-۱-۲ برنامه درسی مستتر
۳۶	۲۳-۱-۲ برنامه درسی پنهان
۳۶	۲۴-۱-۲ برنامه درسی مکتوب / برنامه درسی قصد شده
۳۶	۲۵-۱-۲ برنامه درسی ملی
۳۶	۲۶-۱-۲ برنامه درسی ناگفته
۳۶	۲۷-۱-۲ برنامه درسی مغفول
۳۶	۲۸-۱-۲ برنامه درسی نیمه‌تجویزی
۴۲	۲-۲ محتوای برنامه درسی
۴۴	۳-۲ آموزش و پرورش آزاد (برنامه درسی انسان‌گرایانه)
۴۴	۴-۲ برنامه درسی پایه مشترک

۴۵	۵-۲ برنامه مبتنی بر کارکردهای اجتماعی با مسائل اجتماعی
۴۶	۶-۲ برنامه درسی فعالیت-محور
۴۸	۷-۲ برنامه درسی انسان‌گرایانه
۴۹	۸-۲ دیدگاه‌های اساسی درباره تغییر برنامه درسی
۴۹	۱-۸-۲ نظریه آیزنر
۵۰	۲-۸-۲ نظریه سرسون
۵۰	۳-۸-۲ نظریه فولن
۵۱	خلاصه فصل دوم
۵۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۵۲	خودآزمایی تشریحی فصل دوم
۵۳	منابع
۵۵	فصل سوم: برنامه‌ریزی درسی و مبانی، اهداف و ملاک‌های برنامه‌ریزی درسی
۵۵	هدف کلی
۵۵	هدف‌های یادگیری
۵۵	مقدمه
۵۶	۱-۳ نظام‌های برنامه‌ریزی درسی
۵۶	۲-۳ شرکت‌کنندگان در برنامه‌ریزی درسی و تخصص آن‌ها
۵۷	۳-۳ برنامه‌ریزی درسی مدارس ابتدایی
۵۸	۴-۳ مبانی فلسفی برنامه‌ریزی درسی
۵۹	۵-۳ اهداف مطالعات تاریخی در برنامه‌ریزی درسی
۶۰	۶-۳ انواع مطالعات تاریخی در برنامه‌ریزی درسی از دیدگاه کلیبارد و فرانکلین
۶۰	۷-۳ انواع مطالعات تاریخی از دیدگاه شوبرت
۶۱	۸-۳ انواع مطالعات تاریخی از دیدگاه گاندم
۶۲	۹-۳ ملاک‌های انتخاب محتوا در برنامه‌ریزی درسی
۶۲	خلاصه فصل سوم
۶۳	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۶۴	خودآزمایی تشریحی فصل سوم
۶۵	منابع
۶۷	فصل چهارم: مفهوم‌شناسی تغییر در برنامه درسی
۶۷	هدف کلی
۶۷	هدف‌های یادگیری
۶۷	مقدمه
۶۸	۱-۴ مفهوم تغییر
۶۹	۱-۴-۱ منشأ و تابع اصلی تغییر
۶۹	۱-۴-۲ اثرات مثبت و منفی تغییر

۶۹	۳-۱-۴ چگونگی و چرایی تغییر
۷۰	۴-۱-۴ انسان و تغییر
۷۱	۴-۱-۵ اجزای تغییر
۷۱	۴-۲ ابعاد تغییر
۷۲	۴-۲-۱ مدل کرت لوین
۷۲	۴-۲-۲ مدل هفت مرحله‌ای تغییر
۷۳	خلاصه فصل چهارم
۷۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۷۴	خودآزمایی تشریحی فصل چهارم
۷۵	منابع
۷۷	فصل پنجم: فلسفه و ضرورت تغییر در برنامه درسی
۷۷	هدف کلی
۷۷	هدف‌های یادگیری
۷۷	مقدمه
۷۸	۵-۱ فلسفه و ضرورت تغییر در برنامه درسی
۸۱	۵-۲ نظریه آشوب و پیچیدگی و تغییر برنامه‌های درسی
۸۵	۵-۳ درس‌های تغییر آشوبناک - پیچیده برنامه‌های درسی
۸۶	۵-۳-۱ پذیرش و استقبال از پویایی تغییر برنامه‌های درسی
۸۶	۵-۳-۲ پذیرش عدم قطعیت تغییر برنامه‌های درسی
۸۶	۵-۳-۳ پذیرش غیرقابل پیش‌بینی بودن تغییر برنامه‌های درسی
۸۷	خلاصه فصل پنجم
۸۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۸۸	خودآزمایی تشریحی فصل پنجم
۸۹	منابع
۹۱	فصل ششم: اجرای برنامه درسی و پیش‌نیازهای اجرای مطلوب برنامه درسی
۹۱	هدف کلی
۹۱	هدف‌های یادگیری
۹۱	مقدمه
۹۲	۶-۱ اجرای برنامه درسی
۹۲	۶-۲ خاستگاه برنامه درسی
۹۳	۶-۳ عوامل مؤثر بر اجرای برنامه درسی
۹۴	۶-۴ نیاز و توافق
۹۴	۶-۵ روشنی یا وضوح
۹۴	۶-۶ پیچیدگی
۹۵	۶-۷ کیفیت و سودمندی مواد

۹۵	۸-۶ شرایط و زمینه‌های محلی
۹۶	۹-۶ راهبردهای محلی
۹۶	۱۰-۶ آموزش ضمن خدمت مجریان
۹۷	۱۱-۶ سیستم اطلاعات-ارتباطات
۹۷	۱۲-۶ عوامل خارجی
۹۸	۱۳-۶ میزان توجه به واقعیات محیطی
۱۰۰	۱۴-۶ توصیه‌هایی ویژه برای تدریس محتوای برنامه درسی
۱۰۳	۱۵-۶ برنامه درسی کسب‌شده
۱۰۶	خلاصه فصل ششم
۱۰۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۱۰۸	خودآزمایی تشریحی فصل ششم
۱۰۹	منابع

۱۱۱	فصل هفتم: عوامل مؤثر بر پذیرش و مخالفت با برنامه درسی جدید
۱۱۱	هدف کلی
۱۱۱	هدف‌های یادگیری
۱۱۱	مقدمه
۱۱۲	۱-۷ برنامه درسی عنصری از نظام آموزشی
۱۱۵	۲-۷ رابطه برنامه درسی، آموزش و تدریس
۱۱۶	۳-۷ مشخصات برنامه جدید
۱۱۶	۱-۳-۷ تناسب با عوامل و ارزش‌های اجتماعی
۱۱۷	۲-۳-۷ تناسب محتوا با فرهنگ، ایده‌آل‌ها و آرزوهای اجتماعی
۱۱۷	۳-۳-۷ تناسب با پیشرفت علمی و تکنولوژیکی
۱۱۸	۴-۳-۷ تناسب با مسائل و نیازهای جامعه ملی و محلی
۱۱۸	۵-۳-۷ تناسب با مسائل و ارتباطات جهانی
۱۱۸	۶-۳-۷ تناسب با ویژگی‌های و نیازهای یادگیرندگان
۱۱۹	۷-۳-۷ تناسب محتوا با نیازها و رغبت‌های دانش‌آموزان
۱۱۹	۸-۳-۷ تناسب محتوا با زندگی واقعی دانش‌آموزان
۱۲۰	۹-۳-۷ محتوا زمینه‌ساز تجربیات و یادگیری دانش‌آموزان
۱۲۰	۱۰-۳-۷ تناسب با قانونمندی‌های برنامه درسی
۱۲۰	۴-۷ تعادل محتوا
۱۲۱	۵-۷ انسجام محتوا
۱۲۲	خلاصه فصل هفتم
۱۲۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۱۲۳	خودآزمایی تشریحی فصل هفتم
۱۲۴	منابع

۱۲۵	فصل هشتم: نظریه‌ها و دیدگاه‌هایی مفید، در تصمیم‌گیری‌ها (نظریهٔ نومفهوم‌گرایی)
۱۲۵	هدف کلی
۱۲۵	هدف‌های یادگیری
۱۲۵	مقدمه
۱۲۶	۱-۸ بررسی نظریات مربوط به فرایند تصمیم‌گیری و انتخاب استراتژی
۱۲۷	۱-۱-۸ تعریف تصمیم‌گیری
۱۲۷	۲-۱-۸ طبقه‌بندی رویکردهای کلی تصمیم‌گیری
۱۲۷	۳-۱-۸ مدل عقلایی
۱۲۸	۴-۱-۸ مدل عقلایی محدود
۱۲۸	۵-۱-۸ مدل سیاسی
۱۲۸	۶-۱-۸ مدل کارنگی
۱۲۹	۷-۱-۸ مدل سطل زباله
۱۲۹	۸-۱-۸ مدل گروه اسمی
۱۲۹	۹-۱-۸ مدل چند رای
۱۲۹	۱۰-۱-۸ مدل نردبان متحرک
۱۳۰	۱۱-۱-۸ مدل طوفان مغزی
۱۳۰	۱۲-۱-۸ مدل دلفی
۱۳۰	۲-۸ تلفیق مدل عقلایی و سیاسی
۱۳۰	۳-۸ انواع تصمیمات از حیث شیوه اندیشیدن و میزان تحمل ابهام
۱۳۰	۱-۳-۸ شیوه تحلیلی
۱۳۱	۲-۳-۸ شیوه رفتاری
۱۳۱	۳-۳-۸ شیوه ارشادی
۱۳۱	۴-۳-۸ شیوه نظری
۱۳۲	۴-۸ موقعیت‌های تصمیم‌گیری
۱۳۲	۱-۴-۸ اطمینان کامل
۱۳۲	۲-۴-۸ ریسک
۱۳۲	۳-۴-۸ عدم اطمینان کامل
۱۳۲	۵-۸ دام‌های فراروی تصمیم‌گیری
۱۳۳	۱-۵-۸ دام لنگر شدن
۱۳۴	۲-۵-۸ دام وضعیت موجود
۱۳۴	۳-۵-۸ دام هزینه‌های غیرقابل جبران
۱۳۵	۴-۵-۸ دام شواهد تأییدکننده
۱۳۶	۵-۵-۸ دام چارچوب‌سازی
۱۳۶	۶-۵-۸ دام چارچوب‌دهی
۱۳۶	۷-۵-۸ دام‌های برآورد و پیش‌بینی
۱۳۷	۸-۵-۸ دام اطمینان بیش از حد

۱۳۸	۸-۵-۹ دام احتیاط بیش از حد
۱۳۸	۸-۶ ارزیابی میزان کارایی یک تصمیم
۱۳۸	۸-۶-۱ تحقق اهداف سیستم
۱۳۸	۸-۶-۲ کیفیت عینی تصمیم
۱۳۸	۸-۶-۳ پذیرش تصمیم توسط مجریان
۱۳۹	۸-۶-۴ زمان اتخاذ تصمیم
۱۳۹	۸-۷ نظریهٔ نومفهوم‌گرایی
۱۳۹	۸-۷-۱ نوفهمی در زبان و معنای برنامهٔ درسی
۱۴۰	۸-۷-۲ نقد نومفهوم‌گرایی
۱۴۰	خلاصهٔ فصل هشتم
۱۴۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هشتم
۱۴۲	خودآزمایی تشریحی فصل هشتم
۱۴۲	منابع
۱۴۳	فصل نهم: تصمیم‌گیرندگان برنامه درسی و اصلاح برنامهٔ درسی
۱۴۳	هدف کلی
۱۴۳	هدف‌های یادگیری
۱۴۳	مقدمه
۱۴۴	۹-۱ نظام‌های تصمیم‌گیری و مشارکت در برنامه‌ریزی درسی آموزش متوسطه
۱۴۴	۹-۱-۱ شیوه برنامه‌ریزی متمرکز
۱۴۵	۹-۱-۲ شیوه برنامه‌ریزی غیرمتمرکز
۱۴۷	۹-۲ تمرکز و عدم تمرکز در آمریکا
۱۴۹	۹-۳ تمرکز و عدم تمرکز در ایران
۱۴۹	۹-۴ شیوه برنامه‌ریزی متمرکز جدید
۱۵۲	۹-۵ برگزاری کلاس‌های درسی مبتنی بر وب
۱۵۳	۹-۶ تعیین تکالیف و برگزاری آزمون‌ها
۱۵۳	خلاصهٔ فصل نهم
۱۵۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل نهم
۱۵۴	خودآزمایی تشریحی فصل نهم
۱۵۵	منابع
۱۵۷	فصل دهم: بررسی برنامه درسی با رویکرد پست‌مدرن
۱۵۷	هدف کلی
۱۵۷	هدف‌های یادگیری
۱۵۷	مقدمه
۱۵۸	۱۰-۱ پست‌مدرن و اصلاحات برنامه درسی
۱۵۸	۱۰-۱-۱ مفهوم پست‌مدرنیسم

۱۶۰	۱۰-۲ ویژگی‌های پست‌مدیرنیسم
۱۶۲	۱۰-۲ رویکردهای اصلاح برنامه‌های درسی
۱۶۶	۱۰-۳ دیدگاه پست‌مدیرنیستی تغییر برنامه درسی
۱۷۰	۱۰-۴ از بین رفتن موضوع‌های درسی
۱۷۱	۱۰-۵ توجه به برابری
۱۷۲	۱۰-۶ برنامه درسی و بازتولید قدرت مسلط بر جامعه
۱۷۴	۱۰-۷ تکنولوژی جهانی و یادگیری آزادانه
۱۷۵	خلاصه فصل دهم
۱۷۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دهم
۱۷۹	خودآزمایی تشریحی فصل دهم
۱۷۹	منابع

فصل یازدهم: سیاست و طرح‌های نظام آموزشی فعلی و تأثیر بر تدوین برنامه درسی

۱۸۱	هدف کلی
۱۸۱	هدف‌های یادگیری
۱۸۱	مقدمه
۱۸۲	۱۱-۱ تار و پود برنامه درسی ملی
۱۸۲	۱۱-۲ تار و پود برنامه درسی ملی
۱۸۴	۱۱-۲-۱ تارهای برنامه درسی ملی
۱۸۵	۱۱-۲-۲ پودهای برنامه درسی ملی
۱۸۶	۱۱-۳ عناوین حوزه‌های تربیت و یادگیری
۱۸۶	۱۱-۴ نسبت تار و پودهای برنامه درسی ملی
۱۸۷	۱۱-۵ چند سؤال اساسی
۱۸۷	۱۱-۶ همسوسازی (یا سطحی نگری؟)
۱۸۸	۱۱-۷ ضرورت «تولید یکپارچه»
۱۹۰	۱۱-۸ راهکارهای پیشنهادی
۱۹۴	خلاصه فصل یازدهم
۱۹۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل یازدهم
۱۹۵	خودآزمایی تشریحی فصل یازدهم
۱۹۶	منابع

فصل دوازدهم: ارزیابی و بهبود برنامه درسی

۱۹۷	هدف کلی
۱۹۷	هدف‌های یادگیری
۱۹۷	مقدمه
۱۹۸	۱۲-۱ مفهوم ارزیابی
۱۹۹	۱۲-۱-۱ تعریف ارزیابی

۲۰۰	۲-۱-۱۲ هدف‌های ارزیابی
۲۰۱	۳-۱-۱۲ اهمیت و ضرورت ارزیابی
۲۰۳	۲-۱۲-۲ دسته‌بندی ارزیابی‌های آموزشی در قالب رویکردهای مختلف
۲۰۳	۱-۲-۱۲ رویکرد مبتنی بر هدف
۲۰۳	۲-۲-۱۲ رویکرد مبتنی بر مدیریت
۲۰۳	۳-۲-۱۲ رویکرد مبتنی بر مصرف‌کننده
۲۰۳	۴-۲-۱۲ رویکرد مبتنی بر نظر متخصصان
۲۰۳	۵-۲-۱۲ رویکرد مبتنی بر اختلاف نظر متخصصان
۲۰۴	۶-۲-۱۲ رویکرد طبیعت‌گرایانه و مبتنی بر مشارکت‌کنندگان
۲۰۴	۳-۱۲ الگوی ارزشیابی برخاسته از رویکرد مبتنی بر هدف
۲۰۵	۴-۱۲ الگوهای ارزشیابی برخاسته از رویکرد مبتنی بر مدیریت
۲۰۵	۵-۱۲ ارزیابی - افق‌های جدید
۲۰۶	۶-۱۲ نقش‌های جدید برای ارزیابی
۲۰۷	۷-۱۲ ارزیابی تکوینی و تراکمی
۲۰۹	۸-۱۲ مدل‌های ارزیابی
۲۱۰	۱-۸-۱۲ مدل هدف‌های رفتاری
۲۱۲	۲-۸-۱۲ مدل تصمیم‌گیری
۲۱۴	۳-۸-۱۲ مدل ارزیابی هدف - آزاد
۲۱۵	۴-۸-۱۲ مدل اعتبارگذاری
۲۱۶	۵-۸-۱۲ مدل پاسخده
۲۱۷	۹-۱۲ ارزیابی درونی
۲۱۸	۱۰-۱۲ برنامه‌ریزی درسی
۲۱۹	خلاصه فصل دوازدهم
۲۱۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوازدهم
۲۲۰	خودآزمایی تشریحی فصل دوازدهم
۲۲۱	منابع
۲۲۳	فصل سیزدهم: برنامه درسی ملی در آیین پژوهش‌ها
۲۲۳	هدف کلی
۲۲۳	هدف‌های یادگیری
۲۲۳	مقدمه
۲۲۴	۱-۱۳ برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران
۲۲۴	۱-۱۳-۱ چشم‌انداز
۲۲۵	۲-۱۳ اصول ناظر بر برنامه‌های درسی و تربیتی
۲۲۷	۳-۱۳ شایستگی‌های پایه
۲۲۷	۱-۳-۱۳ تعقل
۲۲۷	۲-۳-۱۳ ایمان

۲۲۸	۱۳-۳-۳ علم
۲۲۸	۱۳-۳-۴ عمل
۲۲۹	۱۳-۳-۵ اخلاق
۲۲۹	۱۳-۴ مرور بر پژوهش‌های صورت گرفته بر روی برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی
۲۴۰	خلاصه فصل سیزدهم
۲۴۰	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سیزدهم
۲۴۱	خودآزمایی تشریحی فصل سیزدهم
۲۴۱	منابع
۲۴۵	پاسخنامه
۲۴۷	منابع

پیشگفتار

مطالعات برنامه درسی به شناخت، پیش بینی، سازماندهی و شکل دادن فعالیت های آموزشی و پرورشی در حیطه یادگیری یادگیرندگان گفته می شود. فهم برنامه درسی شاخه ای از علوم تربیتی است، برنامه ریزی درسی یکی از مهم ترین شاخه های مطالعات برنامه درسی است که به (تدوین، اجزاء و ارزشیابی، برنامه درسی می پردازد). به طور کلی نگرش های اساسی به برنامه ریزی درسی به چندشاخه رشد فرایندهای ذهنی و عقلی، منطق گرایی علمی، تحقق خود و تطابق و بازسازی اجتماعی قابل تقسیم است. در زبان انگلیسی، از برنامه ریزی درسی بیشتر باعنوان برنامه درسی (به انگلیسی: curriculum) یاد می شود.

برخی تعاریف برنامه درسی از دیدگاه اندیشمندان غربی:

(برنامه درسی شامل کلیه تجربه ها، مطالعه ها، بحث ها، فعالیت های گروهی و فردی و سایر اعمالی است که فراگیر تحت سرپرستی و راهنمایی مدرسه انجام می دهد. برنامه آموزشی نقش هایی که در آن فرصت های مناسب یادگیری برای رسیدن به هدف های کلی و جزئی مربوط که برای دانش آموزان و مدارس در نظر گرفته شده اند).

در یک مقاله (ویلیام پاینار، سال ۲۰۰۷). برنامه درسی را این گونه تعریف کرده است: (محل اندیشه ورزی که در آن افراد برای تعریف خود و جهان کوشش می کنند). این کوشش که پاینار به آن اشاره دارد مربوط به شرح حال خود و نهادهاست که بسیار پیچیده است و نیز نسل های جدید که با جهانی متغیر مواجه اند که معمولاً به سختی توسط پیشینیان شان قابل تصور بوده است.

گرچه تفکر و نوآوری برنامه درسی همواره در تعلیم و تربیت غرب وجود داشته است، برنامه درسی تا دهه ۱۹۲۰، در عمل به صورت یک رشته تحصیلی درنیامد. نخستین کتاب جامع درباره برنامه درسی توسط (فرانکلین بایت، سال ۱۹۱۸). نوشته شد، که استاد مدیریت آموزشی دانشگاه شیکاگو بود. او برای اولین بار نظام بازنگری گسترده سیستم شهری را در سال ۱۹۲۰ رهبری کرد. در حالی که اصلاح برنامه درسی از قبل به صورت بخش بخش انجام می گرفت. فرانکلین بایت با اصلاح و بازنگری برنامه درسی کلیه مقاطع و موضوعات درسی بر یک مبنای واحد گامی به جلو نهاد.

برنامه درسی پست مدرنیسم: پست مدرنیسم به صورت های مختلفی مانند پسانوگرایی، پسامدرنیسم، فرامدرنیسم، فرانوگرایی، پساتجددگرایی، پسامدرنیسم و ... ترجمه شده است.

پست مدرنیسم یک جریان فلسفی، یک نیروی فرهنگی و یک چارچوب ذهنی است که گزینش گرایی، ابهام، عدم قطعیت، پیچیدگی، چندفرهنگ گرایی و اشکال متعدد درک و فهم از جهان و متون را مورد تأکید قرار می دهد.

برنامه درسی پست مدرنیسم در عصر جدید: برنامه ریزی درسی دوره پست مدرن بر گفتمان هایی تأکید دارد که درک فرهنگی، تاریخی، سیاسی، بوم شناسی، زیبایی شناسی، زبانی و تأثیر خود شرح حال نویسی برنامه درسی بر موقعیت انسان، ساختارهای اجتماعی و محیط زیست را ارتقاء بخشد نه بر برنامه ریزی، طراحی، اجرا، ارزشیابی غیرمتنی و رویدادهای بی ارزش و اطلاعات جزئی و سطحی...

برنامه درسی باید به دنبال نوعی تربیت تحولی باشد که باعث شود معلمان و دانش آموزان در یک سفر اکتشافی و امیدواری به کشف، به بررسی مسائل بپردازند.

رابطه فلسفه و آموزش در دنیای پست مدرنیسم: فلسفه های آموزش و پرورش اغلب به زبانی غیرقابل فهم به دانشجویان ارائه می شوند و فیلسوفان آموزش و پرورش اغلب بخش فلسفه و آموزش را باهم قبول ندارند درحالی که (ماکسی)، نتیجه می گیرد که فلسفه آموزش و پرورش باید فراتر از دوگانگی فلسفه و آموزش در تلفیق التقاطی باشد و در صورت رهبری فعال و قابل توجه، هر دو ادغام و مورد ستایش قرار می گیرند.

نویسندگان کتاب با توجه به اهمیت مقوله برنامه درسی، برنامه ریزی درسی و تغییر و مفهوم شناسی تغییر و در نهایت اجرای مطلوب برنامه درسی به طور مفصل کتاب را

در ۱۳ فصل به رشته تحریر درآورده و به برنامه درسی، تغییر و مفهوم‌شناسی تغییر، برنامه ریزی درسی، اجرای برنامه درسی، انواع برنامه درسی... هرکدام در یک فصل جداگانه به این موضوعات اختصاص داده و از آنجاکه یکی از اهداف مهم نظام آموزش کشور پرورش نیروی انسانی متخصص و مورد نیاز جامعه است، همخوانی، نداشتن دروس برنامه‌ریزی‌شده با نیازهای جامعه باعث شده است که دانش‌آموختگان از تخصص و کارایی لازم برخوردار نباشند، همچنین با توجه به ضعف و نارسایی‌های برنامه‌های درسی و عدم تطابق آن‌ها با نیازهای روز و عدم تناسب با پیشرفت‌های علم و تکنولوژی، بررسی تغییر و اصلاح برنامه‌های درسی ضروری به نظر می‌رسد. بنابراین بنا به اهمیت تغییر و مفهوم‌شناسی تغییر، در تدوین برنامه درسی، در یک فصل به‌طور کامل به تغییر و مفهوم‌شناسی تغییر هم اختصاص داده در ادامه به نظریات اندیشمندان و صاحب‌نظران و برنامه درسی و پست‌مدرنیسم و ... پرداخته‌اند.

مطالب کتاب حاضر با مطالعه زیاد و گردآوری مطالب مفید و مرتبط با موضوع و عنوان کتاب توسط نویسندگان نگارش شده است و برای تدریس در دانشگاه‌های پیام‌نور به‌عنوان منبع درسی، برای دانشجویان کارشناسی‌ارشد (درس دو واحدی: تغییر و اجرای برنامه درسی) توصیه می‌شود.

دکتر محمود اکرامی و دکتر حسین ذوالفقاری

اعضای هیئت علمی دانشگاه پیام‌نور

فصل اول

مفهوم و مبانی برنامه درسی

هدف کلی

آشنایی با مفهوم و معنای کامل برنامه درسی و اینکه یک برنامه درسی چه مبانی دارد. و درصدد تدوین برنامه درسی و ایجاد تغییر در برنامه درسی فعلی باشیم.

هدف‌های یادگیری

بعد از مطالعه فصل اول آنچه انتظار می‌رود:

۱. دقت در تدوین برنامه درسی و توجه کافی به برنامه فعلی و ایجاد تغییر در برنامه فعلی با توجه به شرایط موجود زمان حال و به اقتضای شرایط.
۲. برای تدوین برنامه درسی شناخت کامل از مفهوم برنامه درسی و مبانی آن باید داشت و بعد تصمیم به تدوین و یا تغییر در برنامه درسی کرد.

مقدمه

با توجه به اهمیت داشتن برنامه‌ریزی برای پیشبرد کارها و اهداف در هر زمینه، توصیه به داشتن برنامه‌ریزی درسی و اهمیت برنامه‌ریزی درسی برای پیشرفت و تعالی فرد و اجتماع، با داشتن برنامه درسی نظام‌مند و هدفمند، می‌توان با اطمینان کامل به موفقیت برنامه‌ریزی درسی امیدوار شد. برنامه درسی و محتوای برنامه درسی خیلی مهم است که درست طرح‌ریزی شود تا به سمت و سوی اهداف برنامه‌ریزی درسی سوق داده شود و نتایج خوب و مفیدی عاید فرد و اجتماع شود.

از این رو در این فصل با توجه به اهمیت این امر مهم به تعریف مفهوم برنامه‌ریزی درسی پرداخته شد و به برنامه درسی قابل اجرا اشاره شده و علاوه بر این، مطالبی در باب برنامه چندفرهنگی بیان شد سپس به استقرار فیزیکی و مفهومی برنامه درسی اشاراتی شده و مراقبت و نگهداشت برنامه های درسی امر مهمی است که بدان اشاره شد و در نهایت باید گفت که توسعه برنامه های درسی امر مهمی است که نباید از نظر دور داشت و در کنار مطالب فوق به مبانی برنامه درسی و مبانی شناختی برنامه درسی و جامعه فراگیران و دانش به عنوان مبانی برنامه درسی و ارزش ها و مبانی برنامه درسی اشاره شده است.

۱-۱ مفهوم برنامه درسی

طبق معنای واژه ای، برنامه درسی، میدان مسابقه یا رقابت در نظام آموزش مدرسه‌ای است؛ زیرا تمامی دانش آموزان باید مجموعه‌ای از مواد، موضوعات و محتوای آموزشی که برای تمام آن‌ها یکسان و استاندارد می‌باشد را فراگیرند و از این رو تمام دانش آموزان برای طی کردن برنامه درسی و دستیابی به خط پایان و دریافت گواهینامه یا مدرک تحصیلی در یک حالت رقابت با یکدیگر قرار داشته‌اند. علی‌رغم روشن بودن معنی لغوی برنامه درسی، برداشت‌ها از این واژه در صحنه تعلیم و تربیت متفاوت است. به طور کلی اغلب تعاریفی که از برنامه درسی ارائه شده است را می‌توان در یکی از طبقات زیر قرار داد:

۱. مجموعه‌ای از دروس یا برنامه‌ای برای مطالعه
۲. فهرست رؤس مطالب
۳. محتوای یک درس یا مجموعه‌ای از دروس
۴. برنامه زمانی برای تدریس دروس
۵. مجموعه‌ای از اهداف و مقاصد
۶. مجموعه‌ای از تجارب یادگیری (برنامه‌ریزی شده، تجربیات یادگیری برنامه‌ریزی نشده)
۷. برنامه درسی به عنوان شیوه فکر
۸. برنامه درسی به عنوان یک طرح

حقیقت امر این است که تعریف برنامه درسی به عنوان یک طرح برداشتی وسیع تر از تعاریفی نظیر نتایج یادگیری، محتوای درسی و ... است. زیرا طرح‌ریزی مستلزم تفکر پیشاپیش و اندیشیدن پیرامون فعالیت‌های آتی است. گذشته از این تعاریف، برداشت‌هایی از

برنامه درسی وجود دارد که با وسعت نظر خاصی آن را به تصویر می کشد از جمله: بوشامپ معتقد است که برنامه درسی سندی است که اولاً اهداف و محتوا و موقعیت های یادگیری را توصیف می کند و ثانیاً به عنوان یک نظام است که به زمینه های رفتار انسانی و تصمیمات برنامه ای می پردازد و ثالثاً یک قلمرو فعالیت است هامیار، به نقل از (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۴). هیلدا تابا معتقد است برنامه درسی برنامه ای است برای یادگیری و فرایند برنامه ریزی درسی مستلزم پیمودن مراحل نظیر سنجش نیازها، تدوین هدف ها، انتخاب و سازماندهی محتوا و نیز تجربیات یادگیری، اجرا و ارزشیابی است.

«اش» معتقد است که برنامه درسی برنامه ای است مشتمل بر پنج مؤلفه پذیرفته شده زیر:

۱. چارچوبی از فرضیات درباره یادگیرنده و جامعه؛
۲. مقاصد و اهداف؛
۳. محتوا و موضوعات درسی؛
۴. شیوه های اجرا نظیر اجرا و اداره محیط یادگیری؛
۵. ارزشیابی (ایش، ۱۹۹۱). به نقل از (فتحی و اجارگاه، ۱۳۹۴).

برنامه درسی پنهان عمدتاً مورد تأیید نیروهای رسمی مدرسه نیست اما می تواند نسبت به برنامه درسی رسمی یا اجرایی، تأثیری به مراتب عمیق تر بر دانش آموزان داشته باشد. پیام های عمده برنامه درسی پنهان وجود دل مشغولی های عمده درخصوص جنسیت، طبقه، نژاد، قدرت و دانش است/ برنامه درسی فراتر از محتوای موضوع های درسی است که باید آموخته شود. گرچه انتخاب محتوای مفید و مناسب مهم ترین مسئولیت برنامه ریزان درسی و معلم است. اما محتوا تنها برنامه درسی را تشکیل نمی دهد، مگر اینکه محتوا بخشی از تجارب دانش آموز باشد/ مهم ترین کار برنامه درسی، هدایت زندگی است/ کار برنامه ریزان درسی، کار یادگیری تخصصی است که آگاهانه و به منظور هدایت استعدادها و علاقه کودکان به سوی مشارکت فعال و مؤثر در زندگی اجتماعی محلی و جامعه بزرگتر انجام می گیرد/ مسئله برنامه ریزی درسی تنها توجه به این نیست که کدام موضوع باید آموخته شود، یا ذهن یادگیرنده تقویت شود و یا دانش او افزایش پیدا کند بلکه باید به بهبود زندگی فرد و اجتماع نیز توجه شود/ برنامه درسی حاصل و ترکیب انتظاراتی است از آنچه کودکان باید یاد بگیرند با آنچه در دنیای واقعیت ها در پرتو صرف وقت بیشتری از زندگی شان در مدرسه کسب می کنند، این مقصود مهم علت

وجودی مدرسه است و به این دلیل است که اصلاح و بهبود مستمر وضع تحصیلی در مدارس در اهمیت اول قرار می‌گیرد/ برنامه درسی پنهان، از یادگیری‌هایی حکایت می‌کند که در چارچوب اجرای برنامه درسی تصریح شده و به دلیل حضور در بطن و متن فرهنگ حاکم بر نظام آموزشی، دانش‌آموزان تجربه می‌کنند/ پیام برنامه درسی پوچ برای برنامه‌ریزان درسی آن است که این تصمیم‌گیری‌ها باید هوشیارانه و باتوجه به نیازها یا ضرورت‌های حال و آینده فردی و اجتماعی اتخاذشده و همان‌گونه که بیشتر اشاره شد، برنامه‌ریز گرفتار آفت سنت و عادت نشود/ برنامه درسی پوچ آشکار پس از آنکه با استفاده از چارچوب ارزشی مورد شناسایی قرار گرفت، به برنامه درسی صریح راه پیدا می‌کند و از پوشش برنامه درسی پوچ خارج می‌شود/ صرف گنجاندن عنوان ماده درسی در برنامه درسی صریح (رسمی) تا زمانی که جهت‌گیری‌ها و کیفیت تصمیم‌گیری درباره عناصر آن از نظر انطباق با شرایط و نیازهای متحول فرد و جامعه مورد بررسی و کاوش قرار نگرفته است، دغدغه دچارشیدن (بودن) آن ماده درسی به برنامه درسی پوچ را برطرف نمی‌سازد.

در واژه‌شناسی (ترمینولوژی) آموزش و پرورش در تعریف عبارت برنامه درسی Curriculum آمده است: الگوی هماهنگ و سازمان‌یافته طرح‌های آموزشی و پرورشی مدارس، حاوی مجموعه‌ای از اهداف، اصول، برنامه‌های عمومی، فرصت‌های تربیتی و طرح‌ریزی شده (از سطح ملی، منطقه ای و محلی تا مدرسه و کلاس درس با طیف مخاطبان بسیار گسترده و فراگیر تا بسیار محدود)، که حداقل شامل سه جزء «موضوع یا محتوا»، «روش» و «ترتیب زمانی» است؛ این برنامه تدابیر از پیش تعیین‌شده و نتایج مترتب بر آن‌ها در ارتباط با محتوای دروس و سرفصل‌ها، روش‌های تدریس، ارزشیابی پیشرفت تحصیلی و فرایند رسمی و غیررسمی آموزشی، اعم از آموزش‌های آشکار و پنهان، برای یادگیری است که از طریق آن، فراگیران، تجربیات یادگیری، دانش و مهارت‌های لازم را تحت نظارت معلم فرامی‌گیرند یا نگرش و نظام ارزشی خود را تغییر می‌دهند تا در سایه آن بتوانند با درک و اصلاح موقعیت، تکوین و تعالی پیوسته هویت خویش، دانش مربوط به حوزه‌های مختلف مرتبط با محیط زندگی را کسب و شایستگی‌های لازم را در خود به وجود آورده و برای رسیدن به مرتبه قابل قبولی از آمادگی برای تحقق حیات‌طبیّه در همه ابعاد گوناگون و ورود به عرصه زندگی و محیط کار آماده